

ZAMONAVIY TILSHUNOSLIKDA SLENGIZMLARNING FUNKSIONAL-SEMANTIK TAHLILI

Gulnazkhon Alimova Yuldashaliyevna

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti, Ingliz tili-1 fakulteti

Amaliy fanlar-1 katta o'qituvchisi

flowercharmy860210@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0003-3969-6172>

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy tilshunoslikda slengizmlarning tutgan o'rni, ularning shakllanish mexanizmlari va funksional-semantik xususiyatlari tadqiq etilgan. Tadqiqot davomida slenglarning paydo bo'lishida ingliz tili va raqamli kommunikatsiyaning ta'siri, shuningdek, xorijiy birliklarning o'zbek tili grammatik qonuniyatlariga moslashishi (affiksatsiya, metaforizatsiya) tahlil qilinadi. Muallif slengizmlarni tilning degradatsiyasi emas, balki ijtimoiy-madaniy o'zgarishlarga javoban yuzaga keladigan evolyutsion jarayon sifatida baholaydi. Maqola xulosasida slenglar adabiy tilni boyitish va muloqotni demokratlashtirish vositasi ekanligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: slengizm, sotsiolingvistik indikator, semantik tejamkorlik, metaforizatsiya, o'zlashma so'zlar, raqamli kommunikatsiya, adabiy me'yor, til evolyutsiyasi.

Аннотация. В данной статье исследуются роль сленгизмов в современной лингвистике, механизмы их формирования и функционально-семантические особенности. В ходе исследования анализируется влияние английского языка и цифровых коммуникаций на возникновение сленга, а также адаптация иностранных единиц к грамматическим нормам узбекского языка (аффиксация, метафоризация). Автор рассматривает сленгизмы не как деградацию языка, а как эволюционный процесс, возникающий в ответ на социокультурные изменения. В заключении статьи обосновывается, что сленг является средством обогащения литературного языка и демократизации общения.

Ключевые слова: сленгизм, социолингвистический индикатор, семантическая экономия, метафоризация, заимствования, цифровая коммуникация, литературная норма, эволюция языка.

Abstract. This article explores the role of slang in modern linguistics, the mechanisms of its formation, and its functional-semantic characteristics. The study analyzes the influence of the English language and digital communication on the emergence of slang, as well as the adaptation of foreign units to the grammatical rules of the Uzbek language (affixation, metaphorization). The author regards slang not as a degradation of language, but as an evolutionary process occurring in response to socio-cultural changes. The article concludes by substantiating that slang serves as a means of enriching the literary language and democratizing communication.

Keywords: slangism, sociolinguistic indicator, semantic economy, metaphorization, loanwords, digital communication, literary norm, language evolution.

Zamonaviy tilshunoslikning antropotsentrik paradigmasida til nafaqat axborot almashish vositasi, balki ijtimoiy ong va submadaniyatlar ko'zgusi sifatida talqin etilmoqda. Shu nuqtayi nazardan, slengizmlar adabiy tilning qat'iy me'yorlari va jonli so'zlashuv nutqi o'rtasidagi dinamik muvozanatni ta'minlovchi muhim leksik qatlam bo'lib xizmat qiladi.

V.G. Belinskiy ta'riflaganidek, "Til xalqning jonli ruhidir"⁶, demak, jamiyatdagi har qanday o'zgarish birinchi navbatda uning sleng qatlamida aks etadi. Slenglar tarixda faqat marginal guruhlariga xos bo'lgan "noto'g'ri nutq" sifatida baholangan bo'lsa, bugungi kunda raqamli texnologiyalar va global kommunikatsiyaning rivojlanishi ularni umummilliy tilning ajralmas qismiga aylantirdi. Globallashuv jarayonida ingliz tili va internet-madaniyatining kuchli ta'siri ostida o'zbek tili leksik qatlamida slengizmlarning keskin ko'payishi kuzatilmoqda. Bu jarayon tilshunoslikda slenglarni shunchaki leksik birlik sifatida emas, balki tilning yashash qobiliyatini ko'rsatuvchi indikator sifatida o'rganishni taqozo etadi.

Mashhur tilshunos Devid Kristal ta'kidlaganidek, "Internet tilni inqilobiy tarzda o'zgartirdi, shu bilan yana yangi lingvistik shakllar (netspeak) uchun maydon yaratdi"⁷. Tadqiqot ob'ekti sifatida yoshlar nutqi hamda virtual muloqotdagi slenglar olinar ekan, ularning paydo bo'lish mexanizmlari — semantik ko'chishdan tortib, xorijiy tillardan o'zlashishgacha bo'lgan bosqichlarni tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu kirish qismi slengizmlarning zamonaviy jamiyatdagi kommunikativ maqomini belgilashga va ularni sotsiolingvistik nuqtayi nazardan fundamental jihatdan asoslashga qaratilgan.

Slengizmlarni tadqiq etish metodologiyasi va lingvistik tahlili.

Slengizmlarning shakllanish xususiyatlarini tadqiq qilishda, asosan, tizimli-funksional tahlil, semantik ko'chish va qiyosiy-etimologik metodlardan foydalaniladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy o'zbek sleng qatlami faqatgina "ko'cha tili" emas, balki internet-kommunikatsiya ehtiyojlari hamda tashqi lingvistik ta'sirlar natijasida yuzaga kelgan murakkab strukturadir.⁸ Bu yerda asosiy metod sifatida qo'llaniladigan diskurs-tahlil shuni ko'rsatadiki, slenglar ko'pincha adabiy tildagi tayyor leksik birliklarni ijtimoiy qayta ishlash (re-lexicalization) orqali yuzaga keladi. Masalan, ingliz tilidan o'zlashgan "vibe" (*muhit/kayfiyat*) yoki "chill" (*hordiq*) kabi birliklar nafaqat leksik o'zlashma sifatida qolmoqda, balki o'zbek tili grammatik qonuniyatlariga (agglutinatsiya tamoyiliga) bo'ysunib, yangi morfologik shakllarni (masalan, "chillamoq", "vibe-dosh") yasamoqda⁹. Bu jarayon o'zbek tilining ichki moslashuvchanlik qobiliyati naqadar yuqori ekanligini va xorijiy elementlarni o'z grammatik modeliga singdira olishini isbotlaydi.

Tadqiqot natijalari slengizmlarning uchta asosiy funksiyasini modellashtirish imkonini berdi: identifikatsiya (guruhga tegishlilik), ekspressivlik (hissiy bo'yoq) va iqtisod (nutqiy tejamkorlik) [1.1 rasm]. Slengning asosiy xususiyati uning konnotativ ma'nosining denotativ ma'nosidan ustunligidir, ya'ni u ob'ektni shunchaki nomlamaydi, balki unga sub'ektiv munosabat bildiradi¹⁰. Bu esa muloqot ishtirokchilari o'rtasidagi ijtimoiy masofani qisqartirishga va axborotni emotsional sub'ektivlik bilan uzatishga xizmat qiladi. Biroq, slengizmlar o'ta yuqori dinamikaga ega bo'lib, ularning hayotiylik davri adabiy leksikaga qaraganda ancha qisqa hisoblanadi. Ma'lum bir muddatdan so'ng, ushbu birliklar eskirib iste'moldan chiqadi (arxaizatsiyalashadi), yoki aksincha, o'zining slenglik xususiyatini

⁶ Belinskiy V.G. *Polnoye sobraniye sochineniy* (Asarlarning to'liq to'plami). 13 jildlik. SSSR Fanlar akademiyasi nashriyoti.

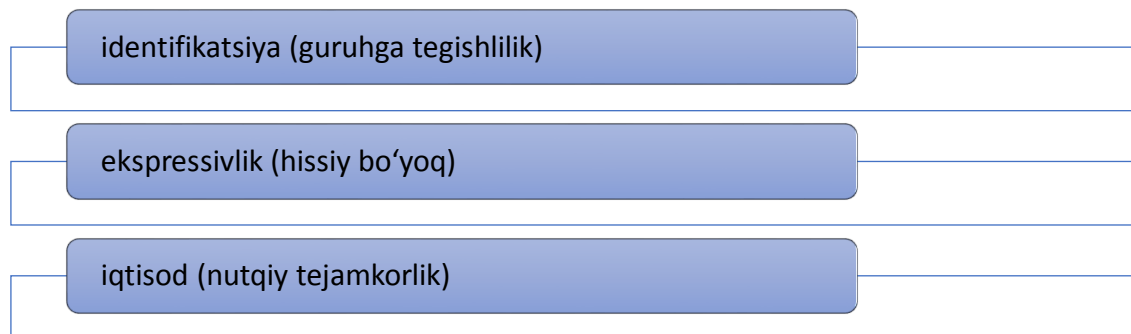
⁷ Crystal, D. (2006). *Language and the Internet*. Cambridge University Press. (Internet va sleng munosabati bo'yicha fundamental asar).

⁸ Madvaliyev, A. *O'zbek tili leksikologiyasi va frazeologiyasi*. — Toshkent: Fan, 2017. — B. 112. (Sleng va argo qatlamining shakllanishi haqida).

⁹ Dadaboyev, H. *Zamonaviy o'zbek tili leksikasi*. — Toshkent: Mumtoz so'z, 2019. — B. 85. (O'zlashmalarning o'zbek tili grammatikasiga moslashuvi tahlili).

¹⁰ Gubanov, S. A. *Slang as a phenomenon in modern linguistics*. — Samara, 2014. — S. 44. (Slengning emotsional-ekspressiv tabiati bo'yicha fundamental tadqiqot).

yo'qotib, umumiste'moldagi neologizmlarga aylanadi [4]. Bunday leksik almashinuv tildagi "energetik yangilanish"ni ta'minlovchi asosiy omillardan biridir.

1.1-rasm. Slengizmlarning uch asosiy funksiyasi

Slengizmlarning derivatsion (shakllanish) modellari

O'tkazilgan tahlillar natijasida zamonaviy o'zbek tilidagi slengizmlarning shakllanishida uchta asosiy lingvistik mexanizm ustuvorlik qilishi aniqlandi. Birinchidan, kalkalash va o'zlashish jarayoni, asosan ingliz tili hisobiga, texnologik va ijtimoiy muloqotni boyitmoqda (masalan, check-in — "chekin qilmoq", skill — "skili bor"). Ikkinchidan, o'zlashgan asoslarga milliy til elementlarini qo'shish orqali yuzaga keladigan affiksatsiya hodisasi kuzatildi; bunda xorijiy so'z o'zbekcha qo'shimchalar yordamida nutqqa integratsiya qilinadi (masalan, troll-lamoq, xayp-chi). Uchinchidan, mavjud lug'at tarkibidagi so'zlarning ma'no ko'lamini o'zgartirish, ya'ni metaforizatsiya orqali yangi obrazli slenglar yuzaga kelmoqda. Masalan, an'anaviy lug'atdagi "otash" so'zi "juda zo'r/ajoyib" ma'nosida, "uxlatish" so'zi esa "aldash yoki chuv tushirish" kontekstida yangi semantik bo'yoq kasb etgani kuzatildi.

Tadqiqotning ikkinchi muhim natijasi slengizmlarning nutqdagi funksional vazifalarini aniqlash bilan bog'liqdir. Lingvistik tahlillar shuni ko'rsatdiki, slenglar birinchi navbatda axborot tejamkorligi (ekonomiya) qonuniyatiga bo'ysunadi; ya'ni uzun va murakkab jumlarlar bitta qisqa sleng birligi yordamida minimal vaqt ichida uzatiladi. Shu bilan birga, slenglar ma'lum bir ijtimoiy guruh ichida muloqotni yopish, ya'ni kriptolaliylik (maxsus kodlash) funksiyasini bajarib, "o'ziniki-begona" tushunchasini shakllantiradi. Eng muhimi, slenglar zamonaviy muloqotning demokratlashuviga xizmat qilib, nutqdagi qat'iy rasmiy to'siqlarni va ijtimoiy iyerarxiyalarni olib tashlaydi, bu esa muloqotning erkin va emotsional bo'lishini ta'minlaydi. Mazkur natijalar slengizmlarning shunchaki vaqtinchalik leksik qatlam emas, balki tilning sotsiolingvistik moslashuv mexanizmi ekanligini tasdiqlaydi.

Tadqiqot natijalarining tahlili shuni ko'rsatadiki, zamonaviy tilshunoslikda slengizmlar tilning periferiya (chekka) qismidan asta-sekin markaziy leksik qatlamga qarab intilmoqda. Ushbu tendensiyaning ijobiy tomoni shundaki, slenglar tilning ekspressiv imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytiradi. Adabiy til ko'p hollarda o'ta rasmiy yoki neytral xarakterga ega bo'lgani sababli, u inson nutqidagi o'ta nozik hissiy qirralarni va zamonaviy ijtimoiy munosabatlarni to'liq ifodalay olmaydi. Slenglar esa tilga "jonli nafas" olib kiradi, muloqotni individuallashtiradi va unga sub'ektiv-baholovchi bo'yoq beradi. Bu jarayon tilning ichki resurslarini faollashtirib, tushunchalar o'rtasidagi semantik bo'shliqlarni to'ldiradi. Slengizmlarning faollashuvi tilning jamiyatdagi yangi voqelikka, ayniqsa, raqamli madaniyatga moslashish qobiliyati yuqori ekanligini anglatadi.

Shu bilan birga, slengizmlarning keng tarqalishi ma'lum bir xavotirlarni ham yuzaga keltiradi. Ularning nutqda haddan tashqari ko'p qo'llanilishi milliy adabiy til me'yorlarining

qashshoqlashishiga, soʻz boyligining torayishiga va muloqotdagi "madaniy filtr"ning yoʻqolishiga sabab boʻlishi mumkin. Agar slenglar adabiy tilni butunlay siqib chiqarsa, bu avlodlar oʻrtasidagi tushunmovchilikka va milliy tilning estetik qiymati pasayishiga olib keladi. Biroq, xulosa oʻrnida aytish mumkinki, zamonaviy slengizmlar tilning degradatsiyasi (inqirozi) emas, balki uning tabiiy evolyutsion jarayonidir. Ular ijtimoiy psixologiya bilan lingvistik tizim oʻrtasidagi koʻprik vazifasini oʻtab, jamiyatning real holatini aks ettiradi. Til — bu oʻz-oʻzini tartibga soluvchi tizim boʻlib, u vaqt sinovidan oʻtgan, tildagi boʻshliqni toʻldirgan slenglarni qabul qiladi, keraksizlarini esa tarix sahifalarida qoldiradi.

Oʻtkazilgan tahlillar shuni koʻrsatadiki, zamonaviy oʻzbek tilshunosligida slengizmlar nafaqat nutqiy hodisa, balki jamiyatning ijtimoiy-madaniy holatini aks ettiruvchi dinamik tizimdir. Slenglar tildagi semantik boʻshliqlarni toʻldirish, muloqotni individuallashtirish va axborot uzatish tezligini oshirishda muhim vositaga aylandi. Tadqiqot davomida aniqlanganidek, slenglarning aksariyati ingliz tili va raqamli texnologiyalar taʼsirida shakllanayotgan boʻlsa-da, ularning oʻzbek tili grammatik asosi bilan integratsiyalashuvi (masalan, agglyutinativ qoʻshimchalar orqali) tilimizning moslashuvchanlik imkoniyatlari yuqori ekanligidan dalolat beradi. Slengizmlarning "periferiyadan markazga" intilishi — bu tilning qashshoqlashishi emas, balki uning jonli va doimiy yangilanib turuvchi organizm sifatidagi tabiiy evolyutsion harakatidir.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Belinskiy, V. G. (1953). *Polnoye sobraniye sochineniy*: V 13 t. [Asarlarning to'liq to'plami: 13 jildda]. Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR. (Original ish 1837-1841 yillarda yozilgan).
2. Crystal, D. (2006). *Language and the Internet* [Til va Internet] (2nd ed.). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511487002>
3. Crystal, D. (2018). *The Cambridge Encyclopedia of the English Language* [Kembrij ingliz tili ensiklopediyasi] (3rd ed.). Cambridge University Press.
4. Dadaboyev, H. (2019). *Zamonaviy oʻzbek tili leksikasi* [Modern Uzbek Lexicology]. Mumtoz soʻz.
5. Eltazarov, J. (2022). *Oʻzbek tili sotsiolingvistikasi* [Sociolinguistics of the Uzbek Language]. Toshkent davlat oʻzbek tili va adabiyoti universiteti nashriyoti.
6. Gubanov, S. A. (2014). *Slang as a phenomenon in modern linguistics* [Sleng zamonaviy tilshunoslik fenomeni sifatida]. Samara State University Press.
7. Madvaliyev, A. (2017). *Oʻzbek tili leksikologiyasi va frazeologiyasi* [Uzbek Lexicology and Phraseology]. Fan nashriyoti. Wentworth, H., & Flexner, S. B. (1967). *Dictionary of American slang*. T. Y. Crowell.
8. Wikipedia. (n.d.). Slang. In *Wikipedia*. Retrieved from <https://www.google.com/search?q=https://en.wikipedia.org/wiki/Slang>